KO‘P MANBALI MATNLAR ASOSIDA FILOLOGIYA YO‘NALISHI BAKALAVRIAT TALABALARIDA INGLIZ TILIDA INTEGRATSIYALASHGAN (SINTEZ) AKADEMIK YOZUV KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

GULIZA XASANOVA IBRAGIM QIZI
E-mail: gulizakhasanova@gmail.com
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.22902647

Annotatsiya

Mazkur tezisda filologiya yo‘nalishi bakalavriat talabalarida ingliz tilida integratsiyalashgan, ya’ni ko‘p manbali matnlar asosida sintez akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasi yoritiladi. Akademik yozuvda bir nechta manbadan foydalanish faqat iqtibos keltirish yoki alohida manbalarni ketma-ket bayon qilish bilan cheklanmaydi. Talaba manbalarni tushunishi, ularning asosiy g‘oyalarini tanlashi, o‘zaro o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlashi, ma’lumotlarni qayta ifodalashi, manbalar o‘rtasidagi konseptual aloqalarni yaratishi hamda ular asosida mustaqil akademik xulosa va argument shakllantirishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, tezisda source comprehension, source evaluation, source mapping, cross-source comparison, paraphrasing, source integration, synthesis va academic argumentation bosqichlarini o‘z ichiga oluvchi metodik model taklif etiladi. Mazkur yondashuv mavjud integrated writing va source-based writing tadqiqotlarining ilmiy xulosalariga asoslanib, filologiya talabalarining akademik yozuv kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Metodikaning asosiy yangiligi sintezni yakuniy yozma topshiriq sifatida emas, balki tanqidiy o‘qishdan mustaqil akademik ovozgacha bo‘lgan uzluksiz kognitiv va lingvistik jarayon sifatida tashkil etishdan iborat.

Kalit so‘zlar: akademik yozuv, integratsiyalashgan yozuv, sintez, ko‘p manbali matnlar, source use, source integration, filologiya talabalari, EFL, akademik argument, reading-to-write.

Asosiy matn

Bugungi oliy ta’lim tizimida ingliz tilida akademik yozuvni egallash talabaning grammatik jihatdan to‘g‘ri gaplar tuzishi yoki muayyan mavzu yuzasidan mustaqil fikr bildirishi bilangina belgilanmaydi. Xususan, filologiya yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar ilmiy maqolalar, monografiyalar, nazariy manbalar, badiiy va lingvistik matnlar bilan muntazam ishlashi sababli turli manbalardan olingan axborotni tanlash, tahlil qilish, taqqoslash va yagona akademik matnga integratsiya qilish qobiliyatiga ega bo‘lishi zarur. Shuning uchun zamonaviy academic writing pedagogikasida “writing from sources”, “integrated writing”, “reading-to-write” va “synthesis writing” tushunchalari tobora muhimlashib bormoqda.

Ko‘p manbali akademik yozuvning murakkabligi shundaki, talaba bir vaqtning o‘zida bir nechta vazifani bajaradi: manbaning mazmunini tushunadi, muhim ma’lumotni ajratadi, manbalar o‘rtasidagi munosabatni aniqlaydi, o‘zlashtirilgan ma’lumotni ingliz tilida qayta ifodalaydi, tegishli citation orqali manbani ko‘rsatadi va nihoyat, barcha ma’lumotlarni o‘zining akademik argumenti doirasida birlashtiradi. Plakans va Gebril tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotda 480 ta TOEFL iBT integrated-writing ishlari tahlil qilinib, source-use xususiyatlari yozma natijalar bilan sezilarli bog‘liqlikka ega ekani aniqlangan [1]. Mualliflar, ayniqsa, muhim source ideasni tanlash va manbadan mazmunli foydalanishning ahamiyatini ko‘rsatadi. Bu natija ko‘p manbali yozuvda manbalar sonining o‘zi emas, balki ulardan foydalanish sifati muhimligini anglatadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Plakans va Gebrilning boshqa tadqiqoti integrated writingni reading va writingning mexanik yig‘indisi sifatida emas, balki yozuvchi manba va o‘zining shakllanayotgan matni o‘rtasida muntazam harakat qiladigan murakkab reading-to-write jarayoni sifatida izohlaydi [2]. Demak, talaba avval manbalarni to‘liq o‘qib, keyin yozishni boshlaydigan qat’iy chiziqli modeldan ko‘ra, yozish jarayonida manbaga qaytish, ma’lumotni tekshirish, dalilni aniqlashtirish va matnni qayta tashkil etish kabi rekursiv jarayonlarga o‘rgatilishi kerak.

Vandermeulen va hammualliflarning synthesis writing bo‘yicha tadqiqoti mazkur yondashuvni yanada mustahkamlaydi. Mualliflar synthesis writing jarayonida source-related activities va yozma matn sifati o‘rtasidagi munosabatni o‘rgangan va samarali sintez jarayonida manbalarni tanlash, ulardan tegishli ma’lumotni ajratish, manbalar o‘rtasida aloqalar o‘rnatish hamda ushbu ma’lumotlarni yangi matnga integratsiya qilish muhimligini ko‘rsatgan [3, pp. 239–245]. Shuningdek, tadqiqotda source-related activity patterns synthesis text quality variatsiyasining ma’lum qismini tushuntirishi aniqlangan [3, pp. 250–257]. Mazkur xulosalar sintezni oddiy summary yoki paraphrase darajasidan yuqori turuvchi akademik kompetensiya sifatida o‘rgatish zarurligini ko‘rsatadi.

Sintezning muhim xususiyati shundaki, u alohida manbalarning mazmunini ketma-ket bayon qilish emas, balki ular o‘rtasidagi mazmuniy munosabatlarni aniqlashni talab qiladi. Doolan tomonidan olib borilgan source-based writing tadqiqotida genuine synthesis holatlari nisbatan kam uchrashi va L2 yozuvchilarda source ideasni transformatsiya qilish bilan bog‘liq qiyinchiliklar mavjudligi aniqlangan [4]. Mazkur holat filologiya talabalariga “manbadan foydalanish”ni emas, balki “manbalarni sintez qilish”ni alohida metodik maqsad sifatida o‘rgatish zarurligini ko‘rsatadi.

Shu asosda taklif etilayotgan metodika besh o‘zaro bog‘liq bosqichni qamrab oladi. Birinchi bosqich — manbani anglash va tanqidiy o‘qish (source awareness and critical reading). Unda talabalar manbaning asosiy g‘oyasi, muallif pozitsiyasi, dalillari, ilmiy ahamiyati va yozuv topshirig‘iga aloqador jihatlarini aniqlaydi. Ikkinchi bosqich — manbalarni xaritalash va taqqoslash (source mapping and comparison). Talabalar ikki yoki undan ortiq manbadagi umumiy, qarama-qarshi, bir-birini to‘ldiruvchi va yangi yo‘nalish beruvchi fikrlarni maxsus jadval yoki konseptual xarita orqali aniqlaydi. Uchinchi bosqich — manba axborotini transformatsiya qilish (controlled source transformation) bo‘lib, unda summary, paraphrase va integrated paraphrase mashqlari bosqichma-bosqich bajariladi. To‘rtinchi bosqich — yo‘naltirilgan ko‘p manbali sintez (guided multi-source synthesis) bo‘lib, talabalar uch-besh manba asosida yagona synthesis paragraph yoki qisqa akademik essay yaratadi. Beshinchi bosqich — mustaqil tadqiqotga asoslangan akademik yozuv (independent research-based writing) bo‘lib, talaba manbalarni o‘zi tanlaydi, ularni tahlil qiladi, argumentini shakllantiradi va yakuniy ilmiy matnni yaratadi.

Mazkur jarayonda o‘qituvchi scaffoldingni bosqichma-bosqich kamaytiradi. Dastlab talabaga tayyor source matrix, sentence frames va synthesis questions beriladi; keyingi bosqichda faqat asosiy yo‘riqnoma saqlanadi; yakuniy bosqichda esa talaba barcha jarayonni mustaqil amalga oshiradi. Bunday yondashuv talabani manbaga bog‘langan reproduktiv yozuvdan mustaqil akademik argumentga olib boradi.

Metodikaning muhim komponenti source comparison matrix hisoblanadi. Unda manbaning asosiy da’vosi, dalili, asosiy konsepti, boshqa manbalar bilan o‘xshashligi, farqi, noyob hissasi va talabaning argumentida qo‘llanish imkoniyati belgilanadi. Ushbu vosita talabaning manbalarni alohida-alohida bayon qilishiga emas, balki ular o‘rtasidagi munosabatni ko‘rishiga yordam beradi. Shuningdek, synthesis map orqali “source A nima dedi?”, “source B nima dedi?” savollaridan “source A va B o‘rtasidagi munosabat nimani anglatadi?” savoliga o‘tish ta’minlanadi.

Mazkur metodikaning yana bir muhim jihati source integration va academic argumentationning birgalikda rivojlantirilishidir. Chuang va Yan integrated argumentative writing bo‘yicha 300 ta L2 yozuv

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

namunasini tahlil qilib, source integration style, interpretation accuracy, integration purpose, argument structure va reasoning quality o‘rtasidagi murakkab aloqalarni ko‘rsatgan [5]. Shuning uchun talaba manbani shunchaki citation bilan keltirishga emas, balki undan o‘z argumentini qo‘llab-quvvatlash, qarama-qarshi fikrni ko‘rsatish, mavjud qarashni cheklash yoki rivojlantirish uchun foydalanishga o‘rgatilishi lozim.

Metodikaning yakuniy maqsadi manbalardan mustaqil foydalanish emas, balki mustaqil akademik ovozni shakllantirishdir. Bunda “academic voice” manbalardan voz kechish sifatida emas, balki turli manbalarni tanlash, talqin qilish, taqqoslash, tashkil etish va ular asosida xulosa chiqarish orqali yuzaga keladigan mualliflik pozitsiyasi sifatida tushuniladi. Cumming, Lai va Cho tomonidan amalga oshirilgan keng qamrovli tadqiqotlar sintezida writing from sources ko‘plab kognitiv, lingvistik va topshiriqqa bog‘liq omillar bilan shakllanishi ko‘rsatilgan [6]. Shu sababli source-based writingni samarali o‘rgatish uchun faqat yakuniy matnni baholash emas, balki manbani o‘qish, rejalashtirish, yozish va qayta ko‘rib chiqish jarayonlarini ham tashkil etish muhimdir.

Taklif etilayotgan metodikani baholash uchun besh komponentdan iborat mezonlar tizimi ishlab chiqilishi mumkin: source comprehension and evaluation — 20 foiz; source integration — 25 foiz; synthesis and argumentation — 25 foiz; organization and coherence — 15 foiz; academic language and citation — 15 foiz. Mazkur mezonlar ushbu tezis doirasida metodik taklif sifatida berilmoqda va empirik jihatdan validatsiya qilingan standart rubrika sifatida talqin qilinmasligi lozim. Uning asosiy vazifasi talabaning sintez ko‘nikmasini faqat grammatik yoki strukturaviy jihatdan emas, balki manbadan mazmunli foydalanish va mustaqil argument yaratish nuqtayi nazaridan baholashdir.

Natijada metodikaning konseptual modeli quyidagi izchil jarayon orqali ifodalanadi: ko‘p manbali matnlarni o‘qish → manbani tushunish va baholash → axborotni tanlash → manbalarni taqqoslash → paraphrase va transformatsiya → source integration → synthesis → academic argumentation → independent academic voice → revision va reflection. Ushbu ketma-ketlik talabaning oddiy axborot reproduksiyasidan ilmiy mazmunni mustaqil qayta tashkil etish va akademik xulosa yaratish bosqichiga o‘tishini ta’minlashga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, filologiya yo‘nalishi bakalavriat talabalarida ingliz tilida integratsiyalashgan akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda ko‘p manbali matnlar bilan ishlash samarali metodik asos bo‘la oladi. Biroq uning samaradorligi manbalar sonini ko‘paytirishga emas, balki talabani manbalarni anglash, baholash, tanlash, taqqoslash, transformatsiya qilish va yagona akademik argumentga integratsiya qilishga izchil o‘rgatishga bog‘liq. Taklif etilgan besh bosqichli model sintezni alohida yozuv topshirig‘i emas, balki reading, critical thinking, source integration va academic argumentationni birlashtiruvchi kompleks kompetensiya sifatida tashkil etadi. Mazkur metodikaning keyingi bosqichdagi ilmiy vazifasi uni filologiya bakalavriat talabalarining real ta’lim jarayonida eksperimental yoki kvazi-eksperimental tadqiqot orqali tekshirish, pre-test va post-test yozuv namunalarini qiyoslash hamda taklif etilgan baholash mezonlarining validligi va ishonchliligini aniqlashdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Plakans, L., & Gebril, A. (2013). Using multiple texts in an integrated writing assessment: Source text use as a predictor of score. Journal of Second Language Writing, 22(3), 217–230. https://doi.org/10.1016/j.jslw.2013.02.003
2. Plakans, L., & Gebril, A. (2012). A close investigation into source use in integrated second language writing tasks. Assessing Writing, 17(1), 18–34. https://doi.org/10.1016/j.asw.2011.09.002

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. Vandermeulen, N., van den Broek, B., Van Steendam, E., & Rijlaarsdam, G. (2020). In search of an effective source use pattern for writing argumentative and informative synthesis texts. Reading and Writing, 33, 239–266. https://doi.org/10.1007/s11145-019-09958-3
4. Doolan, S. M. (2021). An exploratory analysis of source integration in post-secondary L1 and L2 source-based writing. English for Specific Purposes, 62, 128–141. https://doi.org/10.1016/j.esp.2021.01.003
5. Chuang, P.-L., & Yan, X. (2023). Connecting source use and argumentation in L2 integrated argumentative writing performance. Journal of Second Language Writing, 60, 101003. https://doi.org/10.1016/j.jslw.2023.101003
6. Cumming, A., Lai, C., & Cho, H. (2016). Students’ writing from sources for academic purposes: A synthesis of recent research. Journal of English for Academic Purposes, 23, 47–58. https://doi.org/10.1016/j.jeap.2016.06.002
7. Liu, G.-Z., Lin, V., Kou, X., & Wang, H.-Y. (2016). Best practices in L2 English source use pedagogy: A thematic review and synthesis of empirical studies. Educational Research Review, 19, 36–57. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2016.06.002
8. Ye, W., & Liu, J. (2023). Exploring and modeling the reading-writing connection in EFL integrated writing. Frontiers in Psychology, 14, 1161272. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1161272
9. Knoch, U., & Sitajalabhorn, W. (2013). A closer look at integrated writing tasks: Towards a more focused definition of the construct. Assessing Writing, 18(4), 300–315. https://doi.org/10.1016/j.asw.2013.07.003

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.